

Tudi drugi elementi tega športa, ki so v filmu le nakazani, niso daleč od »dokumentarne resnice«. Solidno so prikazani problemi na gori, različna tehnična področja plezanja, nesreče, padci, plazovi, višinske bolezni, logistika, tudi nosači Balti so pravi (prišli so v Kanado), vloga vodje odprave, vprašanje etike med člani odprave in ne nazadnje odnos do narave, predvsem v smislu njene veličine in neobvladljivosti. Ekstremne situacije so zahtevale od vseh napore, na katere je ekipa različno reagirala. Kljub alpinistični vsebini je v filmu dovolj »zgodbe«, da omogoča vsaj miselno in psihološko identifikacijo. Gre torej za film, ki se v osnovi res drži neke vrste dokumentarnih postopkov, ki pa je po svojem cilju in sporočilu v mejah igranega filma, tako da je hkrati tudi dokaz, da je v himalajskih višinah v tem trenutku kakršnokoli obsežnejše snemanje še nemogoče. Predvajanje filma je bilo terminsko odlično postavljeno v čas, ko se vsako leto spomnimo osvojitve K2 – in brez lažne skromnosti tudi v čas, ko je v noči od 3. na 4. avgust '86 **Tomo Česen** na alpski način preplezal njegovo južno steno (17 ur). Ne nazadnje pa se v prihodnjem letu na K2 odpravljamo tudi Slovenci (vodja **Tomaž Jamnik**).

Iz starega, dobrega PV

Sv. Oče je v poletju sprejel svoje prejšnje tovariše – planince v njih turisticke opravi. Listi so namreč poročali sledeče: Nekateri člani planinske podružnice, ki je najbolj vnet član je bil prej tovariš **Ratti** (papeževo rodbinsko ime), so priredili izlet na **Etno**. Ob povratku s **Sicilije** so se ustavili v **Rimu** in so se zmislili, da se gredo poklonit nekdanjemu drznemu alpinistu **Rattiju**, ki jih je prej vodil na **M. Rose** in v **Dolomite**, a se je zdaj povzpел na skalo sv. **Petra**. Predpisane obleke sicer niso imeli s seboj, a **Sv. Oče** jih je vendar, ko so mu bili priglasi, takoj sprejel v opremljeni, kakor so prišli, z nahrbtniki in s kratkimi hlačami. Vatikanski Švicarji in dvorniki so se kar ustrašili, ko je prikorakala ta planinska četa v prekrasne sprejemne prostore, **Sv. Oče** pa je, v svoji prisrčnosti, takoj prekinil avdience z neko množico, ko je zagledal turiste domačine, jih je peljal v posebno sobo, odslovil dvornike in je vzkliknil: »V planinah biva Bog!« Obenem je blagoslovil prišlece in se je nato pogovarjal z vsemi, osobito z ožjimi rojaki iz svojega rojstnega kraja **Desio**, ki jih je spomnil, da je on bil tisti, ki jim je odkril pot v **Dolomite**.

PV 1923, št. 2 (32)

ZGODBA IZ POD POREZNA

FRANICA

RAFKO TERPIN

Zidano kapelico nad Slabetovo domačijo priza devno odnaša boter čas. Njegov trud je navidez neopazen, a kaj pomaga.

V travi brne kobilice, v nebo si ptice sekajo svoje poti. Obzorja so prevetrena, široka kakor zmeraj. Za hrbtom čutim, kako temni smrekovje in živo vidim, da se pod korakom vdajajo igličava tla. Podrastni ni. Le kjer je v sklenjenih krošnjah zazevala vrzel, se je začasno nekaj zgodilo: malinovje, bobovše ali kaj takega. Kozolca, dolgega samca, ob katerem smo vedno prihajali do kapele, ni več. Late so si nehale rezati nebesni prostor, poletale so, nekdo si jih je vzel. Neke bližnje pomladi bo prešerno cve-toči žafran pozabil na dolgoletnega varuha. Poiskal si bo novega.

BEVKOV VRH

Kdaj pred 1960. letom nas je oče pripeljal nanj? Kdo ve! V hiši so imeli gostilno, celo planinsko zavetišče. Tu sem menda prvič gledal televizijo. Rdečelični gospodar, so namigovali, je bil znajden človek, posebno nekdanja italijansko-jugoslovanska meja mu je prav prišla. A brez sprenevedanja se je nasukal čas, ko je zbledela rdečica prijetnih lic; tedaj je tudi hiša zaprla svoja vrata... Meni je zadoščalo. Bilo je dovolj za prvi zamah. V gimnazijskih letih me je pomlad nagnala v breg. Tod sem prvič sledil žafranovim poljanam. V zgodnjem aprilu. Od Ta lesene noge na Lužniku me je poneslo, izpod Znojil sem nekako zašel v Zgornje Jazne, naprej pa se je bilo treba le dobre smeri držati. Kako sem pil tiste ure! Barve so plamtele v dušo, božal sem jih od blizu in daleč. Ponesel sem jih s seboj in doma sem jih (še so sledovi) spustil iz vajeti. Morda je bilo prvič, da me je zanašalo v navidezno odsotnost.

Da, kadar dahnem »Bevkov vrh«, je zraven tudi: žefran! Nekaj pozneje (rekli smo – partizanski pohod) se je vsa idrijska gimnazija zapodila skozi Jazne in Otalež na vrh. Na Slabetovem senu smo celo prespali. Večer ob kresu sploh še ni ugasnil. Niti do danes ne!

V študentskih sobotah in nedeljah sem oral naše govce. Iz dna segajoči grebeni so mi postali domači, naj sem jih prebiral zvrha ali od spodaj. Naenkrat, neodvisno od očeta, so se mi vpili v žile. In družina, o kateri vsi mladi razmišljajo plašno in upajoče, se mi je utrnila tod, prav ti razgibani svetovi so se nama spre-vrgli v odločitev, ki je ni bilo več mogoče izpodbiti. Da, vem, bil je tam stari kav kozolec

in žefran pod njim, bila je kapelica. V pomladnem mrču je dehtel Cerkljanski Vrh...

STENE NEKEGA ŽIVLJENJA

Danes je enako plav dan. Sonce. Tisočere nedorečenosti so obsedele v globini neba, od tam klestijo moje ure. V vsakem pogledu je nekaj starega, že znanega. Trave so, kakršne so, kapelica je videti dobra – se dol proti Ravnim pase živina? Z očmi grem po ljubem svetu in si govorim: To bo to, to bo ono. Porezen je od sile, Kojca ponižnejša. Črna prst obvlada strmine, Vogel se prebrisano tišči Žabniškega Kuka, Jalovnik s Kobiljo glavo je strašno podoben Poreznu, Krn se zateka v pravljico, Masore so prerade temne, Sv. Ivan straži Šebrelje, na Straži komaj razmišljajo, kam gredo vode, nekje sredi poti do Porezna se dolini vdaja Cerkno, grebeni mrkajo k Idrjici, Bači, Cerknici, Hobovščici, Kopačnici, Kanomljici, Sjavnici; v Otuško, Kozarsko, Orehovsko grapo... Steze so nevidne, zlata pajčevina, vidiš jo, če veš zanjo; ceniš jo, če jo imaš v nogah.

Ja! Vržem se vznak. Med travnimi bilkami, vetrom in skoki kobilic se v nebo podajajo poti. Saj so plave!

Ena, prav zlozna, vodi od pretepenega Veharša tu pod menoj. Cestnega klanca je konec v ostri rajdi. Če bi maloprej izpusil prijetno bližnjico, bi jo lahko zdaj navizal v Kotnik. Kar po njihovi Dolini ali pod obcestnimi krošnjami kotniškega Črnega vrha. Z leve bi mi nagajala Ta velk in Ta mal Candr, z desne bi blažile poglede travnate Strpetnice. Mimo njive – zelnika bi jo mahnil, ob strani bi se ustopila trdna kmečka hiša, obnovljenega hleva bi skoraj ne bilo videti, kozolec doplar s samcem v podaljšku bi se skrival med tepkami, jablanami in češpljami.

Pod kratkim travnikom in potjo, ki zavija k njivam in na Krog, bi me srečala stara zidana bajta. Tam še stoji zgolj zato, ker ni nikomur prav posebej napoti. Njena dva prostora sta le še ropotarnica, odslužena kmečka krama je zapolnila praznino. Okna so slepa, okvirji sprhnili. Kje so že šipe? V kot je stisnjena in založena krušna peč. Gorne so se zadnji tiščali posoški begunci med prvo svetovno vojno. Deset let prej, 1904. leta, pa je v osiroteli samoti življenje opletalo z devetnajstletno **Franico Mravlje**.

ŽIVLJENJE V BENDETOVI BAJTI

Njeno, Franičino zgodbo že dolgo spravljam skupaj. Kdove, jo bom kdaj v celoti spoznal?

Naj začnem brez oneganja: bila je bajtarska. Njen oče Janez, letnik 1852, je služil kot hlapec, v zimskih mesecih je večje kral prasiče, čez poletje je rudaril v trboveljskih jamah. Obseden je bil s služenjem vsakodnevnega kruha, s

svojimi otroki, se zdi, ni mogel ustvariti priskrajšane stika. O njem malo vem. Njegov rod morda ni bil prav iz Cerkljanskega vrha – ali pa, njegova mati Katarina se je prej nekam domače pisala Feltrin. Slišal sem, da je Franica v soseski imela sorodnike, Mravlje, ena od sestričen jo je menda učila klekljati. A ta del zgodbe je nejasen.

Več vem o Franičini materi Mariji. Njen sočen priimek Gruden je izhajal iz skromnega Savirjevša v Stari Oslici. Bil sem tam in občudoval staro lesenjačo v hudem bregu nad potokom nedaleč od Sovodnja. S Franico sta skupaj pretolkli skoraj 19 let, bili sta si zato bližji, kot se bližina po krščansko razume. A naj povem o Savirjevšu: Grudnova, oče Janez in mati Marjana (Kacinova), sta bila otroke prisiljena navizati v novo revščino, vendar se je eden od njih, tudi Janez, spretel in nadarjen, izučil in postal kar uspešen cerkven rezbar. Največ je delal po Dolenjskem, sem slišal. Domov je prihajal ves čeden in po gosposko napravljen. Njegovi obiski so bili gor do Slabeta in Lajš prav odmevni. Imel je brata mežnarja nekje v Poljanski dolini (a tudi to ni zanesljivo).

Mravljeva mlada dva sta se 1. februarja 1875. poročila, že prej sta se dogovorila z Benedetovimi v Cerkljanskem Vrhju 115. Njuno bajtarsko življenje se ju je lotilo v prijetni koči iz brun, Bendetovi bajti, ki je stala nekako sredi poti med hišo in današnjo cesto. Senco ji je dajala krošnja mogočnega drevesa. Bil je topel, svetel domek z vežo v kuhinji in spalnico v hiši, s komaj spoznavnim podstrešjem pod slamnato streho in drobno kletjo. Stala je v zavetju, podobno kot mogočna Bendetova hiša. Ta je bila vsa bela, okrašena z obsežnim gankom, gajtrami v oknih in klesanim portonom. Njive so bile gladke kot danes, svet prikladen za kmetovanje. Tu sta se ustalila, tu je Marija spravila na svet njunih osem otrok. Z gospodarjem in njegovimi sta se razumela, delo je bilo skupno in že desetletja umerjeno na pomlad, poletje, jesen in zimo, čas se je ravnal po soncu in koledarju. Kaj bi z uro! K maši je zvonilo v Cerknem ali v Novi Oslici. Prazniki so bili dovolj razsodno ukleščeni med delavnike in gospodove dni. Sprijaznenje z nebom je naklanjal Bog, vdanost je obležala med njivami in senošetjo. V brezdelnih urah je zvenelo malo besed. Težke čase so premolili, bolečino je pila zemlja. Razori so bili široki, prav zlahka se je stopilo počez, ne le vzdolž.

MATI IN HČI

Marija je rojevala: 1876. Andreja, 1878. Marijo, 1880. Katarino, 1883. Tončeta, 1884. Marjano, 1885. Franico, 1888. Janeza, 1891. Blaža. Ob Franičinem krstu so v Cerknem dali črno na belo, da sta bila botra **Jakob Sedej in Marjana**

Podobnik, babica je bila **Marija Sedej**, krstil je **g. Nikolaj Kocijančič**... Bog je dal, da so trije preživeli. Ostalim ni dal. Opletala je stara čez Lajše in Slamovje, pa pobirala kmečke in bajtarske. Bilo je dovolj otrok. Iz slednje hiše so se usipali... Katarinca ni dočakala leta dni, Tončeta so po dveh mesecih nesle koze, 14-letno Marijo, leto in pol starega Blaža, 8-letno Marjančo je v avgustu 1892. leta odrešila davica. Drugega za drugim. Tistega leta jih je na Cerkljanskem samo davica zahtevala trideset, pretežno otrok. So v tistih prečutih časih postavili kužno znamenje v novaških Novinah? Kdo ve!

1892. jih je bilo le še pet: 16-leten Andrej se je pripravljaj na pot, črnolasa 7-letna Franica je bila vsa materina, 4-letni Janez je že stresal prvo navihanost, očeta Janeza je grabila jetika (ostalo mu je pet let), mati Marija je bolehalo. Kaj ji je vrvelo v drobovju, da je vse bolj in bolj stikala za zelišči po okoliških gmajnah?

Enkrat v teh letih (1892–1897) so se preselili in hkrati zamenjali gospodarja. S št. 115 so šli na št. 113, od Bendeta v Kotnik, od Podobnikovih k Sedejevim. Oče je odločil. Kotniški mu je poleg stanovanja, hrane, delavske in ta kmašne obleke obljubil na leto še sold več v denarju, zato sta se dogovorila. Bajne ni bilo vmes nobene spora. Čez grič so šli tudi zaradi zidane kotniške bajte, ki pa je prišleke že v prvi zimi shladila. Kleti ni imela. Materi Mariji je bilo žal, vendar nazaj ni bilo poti. Oče je še izginjal v premogovnike, mati je živela z njivo; Franica je pasla gor čez Strpetnice, prebirala je sence v Poreznovih pečeh. Po njih je ocenjevala dan in uro. Sanjala je z njim. Naučila se je metati klekelne. Z materjo sta prijateljevali vse dolge zime. Janeza sta sproti devali v red, kolikor se je pob pač pustil. Andrej je šel po svetu, v Idriji si je našel posel pri Kogovškovem mlinu, pozneje je začel mleti na svoje v Zaspani grapi. Prva vojska ga je pozabila neznano kje. Ni se vrnil.

POT V SAMOSTOJNOST

Kadar sta z materjo dovolj naklekijali, sta nesli prodati nekam k sv. Antonu v Poljansko dolino (Franice se je tedaj že tiščalo nekaj prihrankov.) S samotež vozičkom sta zaškripali v zgodnje jutro. Ves dan so pela s plehom obita kolesca. Sprevrila se je v čedno deklico. Kot štrigalca tenka je nosila do pasu dolge črne lase. Pobje so se kar vnemali, sem slišal praviti. Vendar je bila nepopustljivo strogo vzgojena. Materi je bila neskončno zavezana, po 1897., ko je odneslo očeta, še bolj.

Mati je slabela. Kadar jo je zvilo, se je zavlekla v temen kot, kuhala si je čaje in molčala. Vmes sta v belih dneh k nebu razprtega Cerkljanskega Vrha skupaj s pogledom in besedo bežali prek starih in novih razorov. Z božjo in zdravo

kmečko vdanostjo sta plezali po svetlo temnih grebenih, ki so jih izpirale neutrudne stare reke. Živeli sta od sonca, živeli sta od zemlje, živeli sta od božje besede. So res vodile od nekdanj uhojene poti čez Veharše, Zaklanec, čez Kladje?

1904. leta je mati pri 55. letih omagala. Izmučeno je Bog vzel k sebi. Franici se je utrgal svet. Med štirimi stenami majhne izbe je ostala sama, brata sta že bila na svojem. Počrneli so domači razori, zvodenele so vse poti, pogled se nikakor ni zmogetl odpočiti na bleščečih pečinah tam daleč za Poreznom in Kojco. V gozdove so se nalovile pošasti. Dobrohotnost kotniških obrazov se je kar nekako ni zmogla dotakniti. Medlela je. Še jokati ni zmogla. Kako težko je našla pot do Boga, do njegove besede! A vedela je, da tja mora.

Iz brezupne otopelosti so se ji naslednji dnevi zaokrožili v jasno odločitev: stran mora! Stran od Doline, stran od Strpetnic. Pogled čez Stražo in cerkvico sv. Ivana v Šebreljah daleč proti Matajurju je bil kot vse drugo poln materine prisotnosti. Vse je govorilo o materi Mariji, vse je vpilo o njej: »Zbogom, mati!«

Vabili, prepričevali so jo, naj ostane. Z njenimi rokami so bili zmeraj zadovoljni. Kam bi hodila, Franica! Saj si naša!

Franica ni odjenjala.

Svoje imetje je dvakrat naložila v trden koš. Vem, da je bilo dvanajst rjuh iz lanenega platna, šest grobih, šest praznih; bil je tudi bel zimski plašč iz navznoter obrnjene ovčje kože in z rdečimi rožami po hrbtu. Zbogom! je porekla materi, Kotniškim in Cerkljanskemu Vrhu, Poreznu in sv. Jerneju tam v dnu doline za Slamovjem.

Dvakrat je – že trdna in močna – pretolkla pot skozi Lazec do Maruškovca, ob Idriji do Fare in v kanomeljsko Ribnico. (Je pešala skozi Otalež in Jazne?) Ko se je drugič obložena spuščala k reki, je odhajala za vedno. Nikdar več se ni vrnila.

Franica!

Na! – tako ves trznem v blagem dnevu, ležeč sredi Slabetovih trav. Komu si oprtal mladostno štorijo svoje stare matere? Le komu! Najprej sebi!

Dotaknila se me je kot zmeraj, kadar me nese skozi te prijazne kraje. Pod roko se me rahlo oprime, pa greva družno naprej, čez trate in skozi hosto. Kako to, pletem, stara zgodba je vendar nič v primerjavi s čednostjo, ki jo onečejajo moji škrpeti, zgodba je le skupek izrečenih ali zamolčanih besed, nič, manj kot nič. Vsak kamen na trdi poti je nekaj. Tako!

Vseeno se bom potegnil mimo kotniške bajte; rad bi ji bil čisto blizu. S Ta malega Candra bom široko zadihal čez vse grape. Potem me bo požrla dol skozi Grašče.